

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ
Кафедра українознавства
Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін ФПМК

ПРОГРАМА

круглого столу

**«Українське козацтво в історії та культурі:
до 160-річчя від дня народження
Дмитра Яворницького»**

6 листопада 2015 р.

Харків 2015

відрізняється від народної, в ній завжди присутні рослинні мотиви, натомість у народній вишивці цих часів панує геометрія. Розглянемо символ хмелю – один з найбільш поширених, і, разом з тим, складних для розуміння мотивів. Взагалі рослинна орнаментика, яку ми бачимо на зразках вишивки козацької старшини, була поширена як на Заході, так і на Сході. Свідченням цього є схожість українських орнаментів з вишивками Греції, Угорщини, Австрії, Німеччини, Польщі.

Візерунки, що нагадують листя хмелю, поширені серед вишивальних мотивів центральної України, Поділля та Волині. Ймовірно, вони відносяться до молодіжної, часто весільної символіки. У народних піснях тема хмелю, який «в'ється» (друге значення – «залицяється») тісно пов'язана з шлюбним віком юнака. Видається, що таке трактування вказує на походження графічного зображення стебла хмелю від архаїчної спіралі «змія-вода», дуже схожою візуально. На думку А. Голана, значущість води була не тільки в тому, що водою зрошується земля, і таким чином з'являється довгоочікуваний урожай, але і в її специфічній сакральності: символ «змія-вода» слід розуміти як складний синкретизм чоловічого начала, сексуальності і хтонічного елемента («нижній» бог). Поєднання кучерявого стебла з точками або квітками (в українському варіанті частіше за все – з пучками, схожими з розетками – М.Щ.) – «богиня-мати» – асоціюється дослідником зі зрошенням водою насіння або рослин, тобто родючістю. Ще одним аргументом на користь зв'язку української символіки хмелю з неолітичною спіраллю є традиційне розуміння весілля як смерті / відродження, що має пряме відношення до хтонічного божества.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що в українській вишивці хоча і вже неусвідомлено, на латентному рівні, зберігаються архаїчні змісти, і, усвідомлюючи їх, ми можемо долучитися до світу наших предків, до витоків національної культури.

Дмитро Іванович Яворницький як музеєзнавець

СОШНІКОВА Ольга Миколаївна, заступник директора з наукової роботи Харківського історичного музею імені Д. Ф. Сумцова, кандидат філософських наук

Розвиткові музейної справи в Україні сприяла діяльність ентузіастів, наукових і мистецьких товариств. Так, за клопотанням наукового міського товариства було відкрито Історичний музей у Катеринославі, в якому зберігалися археологічні матеріали з розкопок на Катеринославщині, проведених О.О. Городцовим та іншими археологами. Пізніше його колекцію було об'єднано з великою колекцією О.М. Поля (античні пам'ятки Північного Причорномор'я,

нумізматики, етнографічні збірки, гравюри, давні рукописи тощо – близько 5 тисяч предметів).

Надзвичайно велика заслуга в організації цього музею й поповненні його збірок належить видатному вченому-історикові Дмитру Івановичу Яворницькому, який, будучи професором Московського університету, переїхав з Москви до Катеринослава й присвятив музеєві все своє життя. Унікальною була зібрана Д.І. Яворницьким колекція пам'яток з історії запорізького козацтва (75 тисяч одиниць). Для музею Яворницький зробив дуже багато. Значну кількість експонатів директор придбав на власні кошти. Серед них – козацький і селянський одяг, зброя, давні рукописи, монети, цінні художні полотна тощо. На той час запорізька тематика в музеї була представлена найбагатшою в країні й за її межами.

Експозиція музею поділялася на дев'ять відділів: доісторичний, скіфський, грецький, тюркський запорізький, церковний, етнографічний, природничий, археологічний. Катеринославський музей невдовзі став одним з найбільших в Україні. У зв'язку з постійним зростанням зібрання, в 1911 р. Катеринославське земство ухвалило рішення про будівництво другого корпусу музею. За зразок нового приміщення Д. Яворницький запропонував взяти проект Каїрського національного музею. Це узгоджувалося з ідейним образом музею як скарбниці природних і історичних пам'яток краю та водночас місця зустрічі української та світової культур.

Нині створений Д.Яворницьким Дніпропетровський історичний музей – один з найстаріших та найбільших музеїв України, який відображає історію степового Подніпров'я від найдавніших часів до сьогодення.

Способи словотворення в антропонімічній практиці запорізьких козаків

ГОЛОПІЧ Інна Миколаївна, старший викладач кафедри українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ

Такий соціально-історичний феномен, як українське козацтво, не міг не відбитися в українській мовній дійсності останнього півтисячоліття. З цим феноменом пов'язаний передусім процес збагачення і становлення лексичної системи загальнонародної української мови. Особливо відчутним є вплив реалій козацького життя на процес творення українських прізвищ та прізвиस्क. У доповіді на підставі дослідження Д. Яворницького проаналізовано способи словотворення, якими послуговувались у своїй антропонімічній практиці запорізькі козаки. Найтиповішими були два способи словотворення, а саме: лексично-семантичний (переведення